

A *Palaeochrysophanus hippothoe* L. (Lep., Lycaenidae) egy nemzedékű alakja az Északi-Bakonyban

DIETZEL GYULA

A *Palaeochrysophanus hippothoe* L. már eddig is számos problémát okozott. Több éves bakonyi gyűjtések adatait feldolgozva újabb nehézségek elé állítja a lepidopterológust.

Az irodalom (GOZMÁNY 1968, SZABÓ 1956) szerint a *hippotoet* Magyarországon egy nyári és egy tavaszi-nyári nemzedék képviseli. Az előbbi az Északi-középhegység néhány pontján élő populáció, amely a ssp. *eurydice* ROTTEMBERG nevet kapta. A kétgenerációs nyugat-dunántúli alfaj, a ssp. *sumadiensis* SZABÓ, mely leírása óta a Bakony több pontjáról előkerült. (Herend: Szolimán-hegy, Presits-malom, Bányatelep, Magyaros-domb, Némethy-völgy, 216 őrház, Csapberekpuszta, Budai-malom, Szentgál: Mecsek, Bánd: Miklóspál-hegy, Balogszeg. Csehánya: Középső-Hajag, Pend-kő, Herend: Som-hegy.) Herend tágabb környékén – helyenként magas egyedszámban – több helyen gyűjtöttem.

A ssp. *sumadiensis* a Praeillyricum–Praenoricum jellegzetes alfaja, melynek biotopjai általában a submontán régióban találhatóak, de lehúzódik az alacsonyabban fekvő félmedves és nedves, nyáron sem kiszáradó rétekre is.

11 évi fejegyzéseim szerint a ssp. *sumadiensis* repülési ideje Herend környékén a következő határok közé szorítható: a tavaszi nemzedék példányai május 18-án jelennek meg, rajzásuk rövid, csak a hónap végéig tart és alacsony a példányszámuk. A második generáció hímjei július 30-tól, a nőstények augusztus 3-tól repülnek szeptember 6-ig. A tavaszi, első megjelenésben kivételes volt az 1967-es esztendő, amikor csaknem minden *Rhopalocera* a szokottnál jóval korábban jelent meg. A tavaszi rajzás kezdetén ugyanakkor nem tapasztaltam a nőstényeknek a hímekhez viszonyított késését. A ssp. *sumadiensis* bakonyi populációjának példányai megfelelnek a SZABÓ-féle (1956) *Lycaenidae*-monográfiában közölt rajz némileg szont a GOZMÁNY (1968) által közölt rajz némileg eltér az általam gyűjtött nőstényektől. A bakonyi *hippotoe* nőstények szárnyfelületén ugyanis többnyire csak nyomokban található a világos elemek. 1970-ben a Középső-Hajag nyugati peremén sikerült találnom egy *hippotoe* populációt, mely első látásra sötét alapszínével és kisebb méretével tűnt fel. Ennek példányait összehasonlítva a kaszálókon repülő és más hygrophil biotopokat kedvelő, második generáció

sumadiensis-ekkel, azonnal megállapítható volt, hogy méreteiben még azoknál is valamivel kisebb. Hasonló lelőhelyi körülmények között, de lényegesen hűvösebb klímájú biotopon találtam meg 1973 nyár elején az előbbi lelőhelytől mintegy két kilométernyire egy nedves völgyben. Ez utóbbi lelőhelye, a Középső-Hajag tömbjének északkeleti peremén lévő Pendkő sziklasor alatt húzódó, északnyugat-délkelet irányú félmedves völgy, melynek klímája meglepően hideg és zord. Ez a mikroklimatikus környezet analógnak látszik a Bükk-hegység töbörreljével, illetve azok időjárási faktoraival. Ez a mikroklimatikus hatás csaknem minden egyes itt élő lepkefajnál megmutatkozik, a mintegy 15–20 napos késéssel az első megjelenést illetően. Így pl. a Déli-Bakonyban már június első felében csak kopott *Parnassius mnemosyne*-k találhatók, ugyanakkor itt még júliusban is ép példányai foghatóak. A *Coenonympha arcaia* DEN. et SCHIFF. a Pendkőnél csak június 10-én jelenik meg, holott „délien” ugyanezen időszakban, már csak nőstényeket látni. A *hippotoe* lelőhelye alig 500 méter tengerszint feletti magasságban van, tehát vertikális felhatolásának mértékében nem kereshetjük a magyarázatot. Az általános eltolódás a többi kétgenerációs faj esetén a nyár végére 8-12 napra csökken. (*Clossiana selene*, *euphrosyne*, *Pieris rapae*, *napi* stb.) Az a feltevés viszont, hogy a felhúzódtott *sumadiensis*-nek nincsenek meg a klímaitikai feltételei második nemzedék létrehozásához, egyéb szempontok figyelembevételével – morfológiai jellegzetességek, ökológiai viszonyok stb. – nem lehet helytálló. Legvalószínűbb az a feltevés, hogy a Hajagokban repülő *hippotoe*-alak a faj tűrőképességének krízisén tengődő, reliktumjellegű ökorassza, melyet a boreális mesophil komponensek közé sorolhatunk, szemben az inkább hygrophil követelményeket támasztó tipikus közép- és nyugat-dunántúli ssp. *sumadiensis*-sel.

A Hajagok mindkét *hippotoe* lelőhelyén gyérszámú populáció repül, a biotopok zártak, így a fajfenntartás mértéktelen gyűjtéssel feltétlenül veszélybe kerülhet. Tápnövénye ezeken az élőhelyeken kizárólag a *Rumex acetosella* mely tenyérnyi foltokat alkotva, refúgiumszerűen tenyészik. Az erősen izolált biotop elpusztítása pótolhatatlan veszteséget okozna. Sajnos a lelőhelyeket fenyegeti az ember természet-átalakító tevékenysége, ami ezt az érdekes fajt kipusz-

títhatja a Bakonyban. A Hajagokban repülő *hippothoe*-nek eddig igen kevés példánya áll rendelkezésre, azok viszont kifogástalan állatok. Az ökorassz hovatartozásának eldöntésére csak Herend környéki *sumadiensis*-ek vannak birtokomban. Ilyen feltételek mellett nem érzem elegendőnek őket a taxonómiai, nevezetesen az alfaji kérdés eldöntéséhez, sem pedig ahhoz, hogy ilyen vonatkozásban akár csak feltételezésekre is utaljak. A „hegyvidéki” *hippothoe*-t a tipikus herendi *sumadiensis*-bélyegeket viselő példányokkal összehasonlítva, a következő különbségek jegyezhetők fel:

HÍMEK

	hajagi példányok	ssp. <i>sumadiensis</i>
Fesztáv	max. 28 mm	30–31 mm
e. sz. alapszíne	ibolyás tűzvörös	bronzvörös
külső szegély	1,5 mm széles, befelé erősen elmosódott	alig 1 mm széles, viszonylag éles
elülső szegély	az m_1 érrel és a sejttel bezárólag acélos ibolya	1 mm széles ibolyásan hintett fekete

fonák alapszíne világos barnás-szürke barnásszürke

h. sz. discalis ocellasor 1–2 ocella összekötő egyenesen mindig kifelé tart 1–2 ocella összekötő egyenesen mindig befelé tart

A nőtény felül matt gesztenyebarna, a discalis foltosor csaknem kerek egységekből áll ellentétben a *sumadiensis* fekvő, csepp alakú, elmosódott foltjaival. A vörös szalagban levő feketésbarna foltok kicsinyek, egymástól való távolságuk nagyságukkal azonos. Beljebb, öt érközön át sapszerű, kék behintés látható. Ezt *sumadiensis* példányokon sohasem tapasztaltam. Valamennyi nőtény fonákján a sárgászöld mező fele akkora, mint a *sumadiensis* nőtényein.

A leírásból egyértelműen kitűnik, hogy a morfológiai habitusát tekintve a kérdéses alak a ssp. *eurydice* és a ssp. *sumadiensis* között áll, de önálló alfaji mivolta egyelőre kétséges. Sajátságos ökológiai formaként viszont feltétlen érdeklődésre tarthat számot, még akkor is, ha esetleg enyhe őszön részleges második generációja kerülne elő, ami azonban csaknem valószínűtlen. Amennyiben a hajagi *hippothoe*-forma egynemzedékűsége továbbra is permanensen fennáll, akkor a Bakonyban mint önálló formakörrel rendelkező *sumadiensis* populációt kell nyilvántartanunk, amely hegységünknek endemikus montán színező eleme.

IRODALOM — LITERATUR

GOZMÁNY, L. (1968): Nappali lepkék — Diurna — Állatvilága. 16: 1–204.

SZABÓ, R. (1956): Magyarország Lycaenidaei — Fol. Ent. Hung. 9: 235–362.

DIE EIN-GENERATIONALE FORM DER PALAEOCHRYSOPHANUS HIPPOTHOE L. (LEP., LYCAENIDAE) IM NÖRDLICHEN-BAKONY

Verfasser fand im Bakony-Gebirge (Középső-Hajag) eine solche *Palaeochrysophanus hippothoe* L. — Population, die zwischen den ssp. *eurydice* ROTT. und ssp. *sumadienesis* SZABÓ steht. Es werden die morphologischen und ökologischen Unterschiede ausführlich besprochen und ausgewertet, wobei festgestellt wird, dass sie als selbständige Unterart noch nicht betrachtet werden kann. Sollte die Tatsache, dass

sie nur eine Generation besitzt, sich aufrechterhalten, muss sie als ökologischer Formenkreis auch geführt werden.

Anschrift des Verfassers:

Dietzel Gyula
H-8440 Herend
Rákóczi u. 18.